

«بسم الله الرحمن الرحيم»

شاخصه های تربیت فرزند در دعای ۲۵ صحیفه سجادیه

زهرا بیجاوی^۱

چکیده

دعای بیست و پنجم صحیفه سجادیه، منسوب به امام سجاد(ع)، از متون برجسته دعا و نیایش اسلامی است که حاوی آموزه‌های تربیتی عمیقی در زمینه فرزندپروری می‌باشد. این پژوهش با رویکرد توصیفی-تحلیلی و بر اساس مطالعه کتابخانه‌ای، به شناسایی شاخصه‌های تربیت فرزند در این دعا پرداخته است. معیار انتخاب شاخصه‌ها، استخراج مفاهیم کلیدی و محورهای مکرر و برجسته‌شده در متن دعا و دسته‌بندی آن‌ها در چهار حوزه معنوی، اخلاقی، اجتماعی و مادی بوده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که امام سجاد(ع) بر پنج مؤلفه اصلی تأکید دارد: تربیت معنوی فرزند، محبت به اولیای الهی و دشمنی با باطل، سلامت جسم و روح، تأمین رزق حلال و فرزند آوری و تربیت فرزند. این مؤلفه‌ها با نگاهی چندبعدی، به‌طور هم‌زمان جنبه‌های گوناگون تربیت را پوشش می‌دهند و الگویی جامع و کارآمد برای والدین و مربیان فراهم می‌آورند.

کلمات کلیدی: تربیت فرزند، دعای ۲۵ صحیفه سجادیه، تربیت معنوی، تربیت مادی

^۱. طلبه سطح دو مدرسه علمیه الزهراء سلام الله علیها اهواز

مقدمه

یکی از مباحثی که در قرآن و روایات بر آن تأکید شده مسئله رسالت و وظایف پدر و مادر در قبال فرزندان است. آگاهی از چگونگی تربیت صحیح فرزند، نقش مؤثری در رشد و تعالی انسان دارد. این موضوع به طور ویژه در دعای ۲۵ صحیفه سجاده منعکس شده است.

تربیت معنوی، تربیت جسمانی، تربیت اقتصادی، نقش والدین و محیط در تربیت فرزند، موانع تربیت، راهکارهای برون رفت از موانع و برکات تربیت صحیح فرزند از مهم ترین محورهای موضوعی در فرزندپروری است که مورد توجه امام سجاد علیه السلام بوده است.

توجه به این شاخصه های تربیتی می تواند راهگشای والدین و شناخت صحیح ابعاد تربیت فرزند باشد. حال این پرسش مطرح است که، شاخصه های تربیت فرزند در دعای ۲۵ صحیفه سجاده چیست؟ تالیفات متعددی در این زمینه نوشته شده است از جمله؛

عباس آزاد در مقاله «تربیت فرزند از دیدگاه امام سجاد علیه السلام با تأکید بر دعای ۲۵ صحیفه سجاده» معتقد است که تربیت، مجموعه تلاش هایی سنجیده و منظم برای رسیدن به هدفهای مشخص و شکوفا سازی توان های بالقوه در تمام ابعاد وجودی انسان است. مولفه های سه گانه تربیت فرزند امام سجاد در آغازین فرازهای این دعا به سه بعد مهم در امر تربیت اشاره می فرماید. این در حالی است که امام سجاد علیه السلام در این دعا، پس از آنکه سلامت جسمی را مورد توجه قرار میدهد، به تربیت دینی فرزندان اشاره می فرماید. تربیت اخلاقی نیز یکی از جنبه های دیگر تربیت است.^۱

سید عباس موسوی مطلق در کتاب «اصول تربیتی فرزند» نکات و راهکارهای عملی برای تربیت فرزندان مسلمان را بیان می کند و ایشان در ۶ فصل به مبانی تربیتی فرزند که امام سجاد علیه السلام ذیل این دعا مطرح کرده، پرداخته و موضوعات مختلفی نظیر درخواست بقای فرزند، درخواست فرزند شایسته و درخواست خیر برای فرزندان و موارد دیگر را بررسی کرده است. و همچنین معتقد است

^۱ آزاد، عباس. (۱۳۹۸). *تربیت فرزند از دیدگاه امام سجاد علیه السلام با تأکید بر دعای ۲۵ صحیفه سجاده*. *

ولادت فرزند، در زندگی پدر و مادر باعث تحول و معنابخشی به کانون زندگی شان است^۱.

این پژوهش سعی دارد موضوعات محوری که در این دعا به آن ها پرداخته می شود به عنوان شاخصه های تربیت فرزند برای الگو و سرمشق گرفتن والدین و مربیان تربیتی احصا و گردآوری نماید تا به عنوان راهنمایی عملی مورد استفاده قرار گیرد.

۱: فرزند آوری و تربیت فرزند

عظیم ترین نعمت حق بر انسان فرزند است چه دختر چه پسر و آغاز دعا با خطاب به خداوند و درخواست منت که به معنای لطف بزرگ و بی چشم داشت است می باشد این نشان می دهد که داشتن فرزند صالح نه صرفاً حق مسلم بلکه نعمتی الهی است که باید از خدا خواسته شود. در تعبیر اسلامی فرزندان از ارکان مهم خانواده محسوب می شوند و در روایات از فرزند چه دختر چه پسر با تعبیری چون پاره ی تن جگر گوشه میوه ی قلب نور دیده مایه خوش بختی و کسی که انسان را یاری می کند و نیز مایه ثواب و پاداش اخروی و رحمت و غفران الهی یاد شده است از این رو در روایات به داشتن فرزند توصیه فراوان شده است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله میفرماید: «تَنَاقَحُوا تَنَاسَلُوا تَكْثُرُوا فَإِنِّي أَبَاهِي بِكُمْ الْيَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ لَوْ بِالسَّقَطِ»^۲ ازدواج کنید تا جمعیت شما زیاد شود؛ زیرا من در روز قیامت به وجود شما، حتی به فرزندان سقط شده تان، بر سایر امتها می بالم»

همان گونه که در احادیث وارد شده فلسفه نکاح افزایش نسل و جلوگیری از انقراض نسل است، بلکه اگر روزی به عللی خوف انقراض نسل انسان باشد نکاح واجب می شود، اگر چه در حال عادی مستحب است. حتی در جائی که موازنه جمعیت به ضرر اسلام و به نفع کفار است نکاح و ازدیاد نسل واجب است و همچنین اگر به زیان شیعه باشد، مثلاً در حواشی و اطراف کشور ما اهل سنت زیاد هستند و به آنها توصیه شده است که افزایش نسل داشته باشید در حالی که شیعیان را تشویق به فرزند کمتر می کنند که این باعث افزایش جمعیت اهل سنت می شود، در این صورت جلوی ازدیاد نسل را گرفتن

^۱ موسوی مطلق، سید عباس. (۱۴۰۲). *اصول تربیتی فرزند*. [کتاب].

^۲ سبزواری، شیخ محمد، ترجمه جامع الأخبار، ج ۱، ح ۷۳۸، ص ۵۵۵.

جایز نیست زیرا نباید موازنه جمعیت به ضرر شیعه به هم بخورد.^۱

امام سجاد علیه السلام فرزند را نعمت ارزشمندی دانسته و می‌فرماید: «نِعْمَ الشَّيْءُ الْوَلَدُ إِنْ عَاشَ قَدْعَاءَ حَاضِرٍ وَ إِنْ مَاتَ فَشَفِيعٌ سَابِقٌ»^۲ فرزند بهترین نعمت است اگر زنده باشد دعا کننده ای نقد است و اگر چنانچه بمیرد شفاعت کننده ای است که انسان او را پیشاپیش می‌فرستد.

بر این اساس فرزندآوری و تربیت فرزند شایسته، تأثیر بسزایی بر استحکام و شادی در خانواده و به تبع آن، سلامت جامعه دارد. از این رو نفس صدور یک دعای مستقل و به طور نسبی طولانی برای فرزند از سوی امام سجاد علیه السلام، شاهدی قوی بر جایگاه و اهمیت فرزند است. اهتمام امام علیه السلام بر دعا برای فرزندان با عبارات ظریف، بیانگر لزوم توجه به موقعیت فرزند در منظومه حیات فردی و اجتماعی است. امام علیه السلام در همین دعا در فرازی با اهتمام به امر تربیت فرزندان و با اشاره به مشکلات آن، از خدای متعال درخواست یاری می‌کند و می‌فرماید: «وَ أَعْنِي عَلَى تَرْبِيَتِهِمْ وَ تَأْدِيبِهِمْ: و مرا در تربیت و خوبی کردن در حقشان یاری فرما». امام علیه السلام با استعانت از خداوند برای تربیت فرزندان، بر اهمیت آن تأکید می‌کند و از این طریق مربیان و والدین را به این امر مهم فرا می‌خواند. گرچه امام علیه السلام به عنوان مربی، تمام شرایط یک مربی خوب را داراست، اما مقصود از این جملات تعلیم شیوه درست تربیت کودکان است. از نظر امام علیه السلام نقطه آغاز تربیت، توکل بر خدا و تربیت خویشتن است و کسی می‌تواند مربی خوبی باشد که پیش از دیگران به تربیت خود بپردازد. همچنان که در رساله حقوق می‌فرماید: «حق فرزندان این است که بدانی او از توسل و خوبی و بدی او در دنیا، بستگی به تو دارد و تو که سرپرستی او را به عهده گرفته‌ای، مسئول تربیت و راهنمایی‌اش به سوی خداوند و اطاعت او هستی؛ پس درباره او مانند کسی عمل کن که کارش را در این دنیا به حسن اثر خویش آراسته می‌کند و می‌فرستد».^۳

از سوی دیگر اهتمام امام علیه السلام بر دعا برای فرزند، می‌تواند الگویی برای والدین باشد؛ چرا که دعای والدین در حق فرزندان، تأثیر شگرفی بر آینده و سرنوشت آنان دارد. والدینی که می‌خواهند

۱. مکارم شیرازی، ناصر، کتاب النکاح، ج ۱، ص ۹.

۲. میرزا حسین نوری، مستدرک ج ۱۵ ص ۱۱۲.

۳. ابن شعبه حرانی، تحف العقول؛ ص ۲۶۳.

در تربیت فرزندان نشان موفق باشند و فرزندان عاشق خدا، قرآن و اهل بیت: تربیت نمایند، باید از عامل دعا در حق فرزندان به بهره ببرند. امام صادق علیه السلام فرمود: «ثَلَاثُ دَعَوَاتٍ لَا يُحْجَبَنَّ عَنْ اللَّهِ (تَعَالَى): دُعَاءُ الْوَالِدِ لَوْلَدِهِ إِذَا بَرَّهُ، وَ دَعْوَتُهُ عَلَيْهِ إِذَا عَقَّه»^۱ سه دعاست که از پروردگار در حجاب نمی ماند و قطعاً مستجاب می گردد: دعای پدر و مادر در حق فرزندی که نسبت به والدین خود نیکوکار باشد، و نفرین ایشان در حق فرزندی که عاق والدین می شود». بسیاری از صالحان و فرزندان، با دعای پدر و مادر به این مقامات و درجات دست یافته اند.

از نظر امام علیه السلام آغاز تربیت، توکل بر خدا و تربیت خویشتن است و کسی می تواند مربی خوبی باشد که پیش از دیگران به تربیت خود بپردازد. ^۲هم چنان که در رساله حقوق می فرماید: «وَأَمَّا حَقُّ وَلَدِكَ فَإِنْ تَعَلَّمَ أَنَّهُ مِنْكَ ، وَ مُضَافٌ إِلَيْكَ فِي عَاجِلِ الدُّنْيَا بِخَيْرِهِ وَ شَرِّهِ ، وَأَنْتَكَ مَسْئُولٌ عَمَّا وَلِيَتْهُ مِنْ حُسْنِ الْأَدَبِ وَالِدَلَالَةِ عَلَى رَبِّهِ، عَزَّ وَ جَلَّوَالْمَعُونَةِ عَلَى طَاعَتِهِ ، فَأَعْمَلْ فِي أَمْرِهِ عَمَلٌ مَنْ يَعْلَمُ أَنَّهُ مُثَابٌّ عَلَى الْإِحْسَانِ إِلَيْهِ ، مُعَاقِبٌ عَلَى الْإِسَاءَةِ إِلَيْهِ؛ حق فرزندان این است که بدانی او از دوست و خوبی و بدی او در دنیا بستگی به تو دارد و تو که سرپرستی او را به عهده گرفته ای، مسئول تربیت و راهنمایی اش به سوی خداوند و اطاعت او هستی پس درباره او مانند کسی عمل کن که کارش را در این دنیا به حسن اثر خویش آراسته می کند و می فرستد»^۳.

تربیت فرزند مثل پرورش گل است. گل را آب می دهند و در نور می گذارند و همه ی زمینه ها را برای شکفتن آن فراهم می کنند تا خودش باز شود. اگر انسان بخواهد با دستش به باز شدن گل کمک کند و به آن شکوفایی مصنوعی بدهد، آن را خراب می کند. امکان ندارد کسی ادعا کند حاضر است گلی را بدون آنکه خراب شود باز کند! دخالت های زیاد والدین هم برای خوب شدن فرزند، اگر به حد شکوفایی مصنوعی برسد، همین طور می شود و کار را خراب می کند.

قاعده این است که کودکان، هرچه به سن تولد خود نزدیک تر باشند، شکل پذیری و شخصیت پذیری آنها بیشتر است. هرچه انسان از سن تولد خود دورتر شود شکل پذیری و شخصیت پذیری سخت تر

۱. طوسی، محمد بن حسن؛ الامالی؛ ص ۲۸۰.

۲. انصاریان، حسین، متن شرح دعای ۲۵ صحیفه سجاده، پایگاه اطلاع رسانی استاد حسین انصاریان.

۳. شیخ صدوق، من لا یحضره الفقیه: ج ۲ ص ۶۲۲ ح ۳۲۱۴؛ الخصال: ص ۵۶۸ ح ۱.

کند. پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله نیز وقتی عشیره اش را جمع کردند تا آنها را دعوت به اسلام کنند، اول به آنها یک آبگوشت دادند؛ بعد از آن فرمودند: «من پیامبر خدا هستم». یعنی ببینید تغذیه در تربیت خیلی مهم است؛ خصوصاً وقتی که انسان می خواهد بچه ها حرف شنوی بیشتری داشته باشند؛ اگر گرسنه و خسته باشند همراهی نمی کنند.^۱

۵- طلب رزق حلال

از نکات درخور توجه عبارت «وَأَذِرْ لِي وَ عَلَيَّ يَدِي أَرْزَاقَهُمْ» آن است که امام معصوم (ع) از خداوند متعال خواسته است که روزی فرزندانش اولاً: "بسیار باشد و ثانياً" در دست او باشد و پدر دارای قدرت مالی و تامین حاجت خانوادگی باشد. اهمیت موضوع در آن است که در اینصورت آرامش زن و کودک همیشه در سایه قهرمان زندگی (پدر) تامین می شود چرا که کودک اوایل سنین رشد کسی را قوی تر و داناتر و مسلط تر از پدر خود نمی شناسد و در سایه این خیال، زندگی آرام دارد. بر این اساس امام سجاد (ع) با این درخواست به پدران هشدار می دهد که هرگز در کنار محیط خانواده و کودکان اظهار عجز نکنند و منفی باف نباشند تا آرامش آنان محفوظ بماند.^۲

علامه طباطبایی (ره) نیز در ترجمه تفسیر المیزان در ذیل آیه (إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ)^۳ درباره ی معنای رزق فرموده اند: «رزق به طور حقیقی جز به خدا منسوب نمی شود و آنچه خلق در وجودشان از آن بهره مند می شوند رزق ایشان و خداوند رازق آن رزق است».^۴

رزق در ابتدا فقط در مورد خوراکی ها و هر غذایی که به انسان می رسد صدق می کرد چه دهنده اش معلوم باشد و چه نباشد سپس در معنای آن توسعه داده شد و بر هر سود و عطایی که انسان داده می شود اطلاق می شود هر چند غذا نباشد. بنابر این اعتبار رزق شامل همه مزایای زندگی اعم از مال، جاه و عشیره و علم و جمال و ... نیز می شود.^۵ امیرالمومنین حضرت علی (ع) در حکمت ۴۳۱

^۱ تراشیون، سیدعلیرضا، عوامل پیش برنده تربیت، انتشار در کانال ایستا استاد مورخ ۱۴۰۲/۶/۲۵

^۲ ممدوحی کرمانشاهی، حسن (۱۳۹۲). شهود و شناخت: شرح و تفسیر صحیفه سجادیه (جلد دوم، ص. ۴۲۰).

^۳ ذاریات، آیه ۵۸.

^۴ علامه طباطبایی، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱۸، ص ۵۸۴.

^۵ نادری کمشوری، آرمان، رزق و روزی از منظر آیات و روایات، روزنامه کیهان مورخ ۱۳۹۴/۸/۱۷.

نهج البلاغه می‌فرمایند: «روزی دو قسم است، یکی آن که تو آن را می‌جویی و دیگری آنکه او تو را می‌جوید.»^۱ لذا بر اساس این فرمایش نورانی رزق ممکن است مادی و یا معنوی باشد که انسان برای به دست آوردن آن می‌رود و در تربیت فرزند، پدر باید به صورت همه جانبه برای خانواده خود تلاش کند. لذا با وجود همه این تفصیل می‌توان اینگونه برداشت کرد که رزق فقط از ناحیه خداوند متعال است و شامل همه موهبت‌ها و داشته‌های انسان خواهد بود و بدیهی است که هر چه انسان از نعمات و عطایا بیشتری برخوردار باشد (مادی و معنوی) زندگی سعادتمندانه‌تری خواهد داشت لذا این خواسته امام سجاد (ع) همچون چرخ دنده‌ای همه فضایل و خوبی‌ها را در وجود انسان به حرکت درخواهد آورد.

نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که دعای بیست و پنجم صحیفه سجادیه، اثری تربیتی - اخلاقی است که الگویی جامع برای پرورش فرزند ارائه می‌دهد. امام سجاد (ع) در این دعا با نگاهی چندبُعدی، تربیت را تلفیقی از عناصر معنوی، اخلاقی، اجتماعی و مادی می‌داند. پنج شاخصه‌ی کلیدی در این دعا عبارتند از: تقوا و اخلاق نیکو، محبت به اولیای الهی و دشمنی با باطل، سلامت جسمی و تأمین رزق حلال، و مسئولیت‌پذیری والدین. این شاخصه‌ها نشان می‌دهد که تربیت صحیح باید به گونه‌ای باشد که هم‌زمان به پرورش ایمان، اخلاق، بصیرت، و توانایی عملی فرزند توجه کند. از دیدگاه امام سجاد (ع)، سلامت جسم و روح، معرفت و محبت الهی، و امنیت روانی ناشی از اقتصاد سالم، همگی اجزای به هم پیوسته یک فرایند تربیتی موفق هستند. بر این اساس، هرگونه غفلت از یک بُعد، تعادل تربیت را بر هم می‌زند و می‌تواند رشد همه‌جانبه فرزند را مختل سازد. همچنین امام سجاد (ع) در فرازهای متعددی از فرازهای پایانی دعا از خداوند می‌خواهد که ایشان و فرزندان را از شیطان رانده شده مصون بدارد. این خواسته‌ای که امام معصوم دارد به ما می‌آموزد که انسان هر چقدر در تربیت خودش و فرزندان بکوشد بازهم باید دست به دامن خداوند باشد و پناه و امان خدا را بخواهد تا دچار انحراف و لغزش نشود.

^۱. حکمت ۴۳۱ نهج البلاغه.

پیشنهادهای برای والدین و مربیان

۱. خودسازی پیش از تربیت فرزند: والدین باید پیش از آغاز فرایند تربیت، خود را از نظر اخلاقی و معنوی آماده کنند تا الگوی عینی برای فرزندان باشند.
 ۲. تربیت زودهنگام و تدریجی: آغاز آموزش ایمان و اخلاق از سنین خردسالی، با روش‌های محبت‌آمیز و متناسب با فهم کودک، موجب نهادینه‌سازی ارزش‌ها می‌شود.
 ۳. ترکیب محبت و انضباط: ایجاد تعادل میان محبت بی‌قید و شرط و قاطعیت اصولی، هم امنیت روانی و هم مسئولیت‌پذیری را تقویت می‌کند.
 ۴. توسعه بصیرت و قدرت انتخاب آگاهانه: آموزش مهارت‌های تفکر انتقادی و شناخت حق از باطل، فرزند را در برابر شبهات و آسیب‌های فرهنگی مقاوم می‌سازد.
 ۵. ایجاد پیوند عاطفی با اولیای الهی: استفاده از داستان‌ها، الگوهای عملی و تجربه‌های عاطفی برای پرورش عشق به اولیای خدا و تقویت مرزبندی ارزشی در کنار تبری از باطل.
 ۶. توجه به سلامت جسم و تغذیه سالم: تنظیم برنامه خواب، تغذیه و فعالیت بدنی، علاوه بر حفظ سلامت جسم، زمینه‌ساز یادگیری بهتر و روحیه شادتر است.
 ۷. تأمین معیشت از طریق رزق حلال: پایبندی به پاک‌ی منابع درآمد و پرهیز از مال شبهه‌ناک، بر سلامت معنوی خانواده و اثرگذاری تربیت نقش مستقیم دارد.
 ۸. همکاری خانه و نهادهای تربیتی: ایجاد هماهنگی میان خانواده، مدرسه و مراکز فرهنگی-مذهبی برای یکپارچگی پیام‌های تربیتی و جلوگیری از تضاد در الگوها.
- اجرای این توصیه‌ها با الهام از معارف دعای بیست و پنجم صحیفه سجادیه، می‌تواند والدین و مربیان را در مسیر پرورش فرزندان دیندار، اخلاق‌مدار، سالم و مسئولیت‌پذیر یاری رساند و بستری برای شکوفایی همه‌جانبه نسل آینده فراهم آورد.

* فهرست منابع

* قرآن کریم

* نهج البلاغه.

* صحیفه سجادیه.

۱. آزاد، عباس. (۱۳۹۸). تربیت فرزند از دیدگاه امام سجاد علیه السلام با تأکید بر دعای ۲۵ صحیفه سجادیه.
۲. آمدی، عبد الواحد، غرر الحکم و درر الکلم، محقق / مصحح: رجائی، سید مهدی، قم، ناشر: دار الکتاب الإسلامی، چاپ: دوم ۱۴۱۰ ق.
۳. ابن شعبه حرانی؛ تحف العقول؛ مترجم: جعفری، بهراد، تهران، ناشر: دار الکتب الإسلامیة، چاپ: اول ۱۳۸۱ ق.
۴. انصاریان، حسین، متن شرح دعای ۲۵ صحیفه سجادیه، پایگاه اطلاع رسانی.
۵. الهی قمشه ای، ترجمه صحیفه سجادیه، چاپ چهارم، انتشارات ارمان یوسف، ۱۳۸۸.
۶. تراشیون، سیدعلیرضا، عوامل پیش برنده تربیت، انتشار در کانال ایستا استاد مورخ ۱۴۰۲/۶/۲۵
۷. حائری شیرازی، محی الدین. (۱۴۰۱). نشر معارف، تربیت دینی کودک.
۸. سبزواری، شیخ محمد، ترجمه جامع الأخبار، محقق: علاء آل جعفر، قم، ناشر: مؤسسه آل البيت علیهم السلام لإحياء التراث، بی تا.
۹. دشتی، محمد، ترجمه نهج البلاغه، (۱۳۹۵)، مؤسسه تحقیقات و نشر معارف اهل البيت.
۱۰. راغب اصفهانی، أبو القاسم، المفردات فی غریب القرآن، محقق: صفوان عدنان الداودی، دمشق، ناشر: دار القلم، الدار الشامیة، چاپ: اول، ۱۴۱۲ ق.
۱۱. صدوق، من لا یحضره الفقیه، مترجم: غفاری، علی اکبر، تهران، نشر صدوق، چاپ: اول ۱۳۶۷ ش.
۱۲. -----، الخصال، مترجم: کمره ای، محمد باقر، ناشر: کتابچی، چاپ: اول، ۱۳۷۷ ش.
۱۳. طباطبایی، سید محمد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ: پنجم، ۱۳۷۴.
۱۴. طوسی، محمد، الامالی، محقق / مصحح: مؤسسه البعثة، قم، دار الثقافة، چاپ: اول، ۱۴۱۴ ق.

۱۵. علایی رحمانی، فاطمه. و همکاران. (۱۴۰۲). شاخصه‌های تربیت فرزند بر مبنای تحلیل محتوای دعای ۲۵ صحیفه سجادیه.
۱۶. کلینی؛ محمد بن یعقوب، الکافی؛ المصحح: غفاری علی اکبر، تهران، دار الکتب الإسلامية، چاپ: چهارم، ۱۴۰۷ق.
۱۷. مشکینی، علی، ترجمه قرآن کریم (۱۴۰۰ چاپ سوم)، انتشارات مرکز طبع و نشر قرآن جمهوری اسلامی ایران.
۱۸. محمدی ری شهری، میزان الحکمة، بی تا.
۱۹. مصطفوی، سید حسن، التحقيق فی کلمات القرآن الکریم،
۲۰. مکارم شیرازی، ناصر، کتاب النکاح،
۲۱. موسوی مطلق، سید عباس. (۱۴۰۲)، اصول تربیتی فرزند.
۲۲. موسوی مطلق، سید عباس (۱۴۰۰)، شرح دعای ۲۵ صحیفه سجادیه، روزنامه عصر ایرانیان.
۲۳. مطهری، مرتضی، تعلیم و تربیت در اسلام، انتشارات صدرا، چاپ ۷۵، ۱۳۹۰.
۲۴. ممدوحی کرمانشاهی، حسن (۱۳۹۲). شهود و شناخت: شرح و تفسیر صحیفه سجادیه.
۲۵. نادری کمشوری، آرمان، رزق و روزی از منظر آیات و روایات، روزنامه کیهان مورخ ۱۳۹۴/۸/۱۷
۲۶. نوری، میرزا حسین، مستدرک، المحقق: مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث - قم، مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث، مهر،

(erfan.ir).

(aholbait.com)